

KIADJA A DÁVID FERENCZ EGYLET.
SZERKESZTI: BOROS GYÖRGY.

Az Unitárius Közlöny előfizetési ára 2 korona 40 fillér (1 frt 20 kr.) Egyes szám ára : 24 fillér (12 kr.) A Dávid Ferencz Egylet rendes tagjai, 5 évi kötelezettséggel, egy évre csak 2 koronát fizetnek. Minden pénz Gálfi Lőrincz egyll. pénztárnokhoz küldendő Kolozsvárra.

Jakab Elek emléke.

1820.—1897.

Egy éve már, hogy *Jakab Elek* Budapesten a kerepesi temetőben nyugossa örök álmát s piheni munkás életének fáradsalmait.

Mert *Jakab Elek* a munka embere volt, a ki nem csak ismerte, hanem követte is ama latin közmondást: „*nulla dies sine linea*“.

Mint a jó termő földből a különböző hasznos növények: úgy nőttek ki az ő munkaszeretetéből is lelkének mindazok a nemes tulajdonságai, a melyek őt, szintén a római író szerint: jellemben ép és egész emberré tették.

Jakab Elek 1820. febr. 13-án született Szent-Gericzén, Marosszéken, Erdélyben. Tanulását ugyanott az egyházközség elemi iskolájában megkezdve, előbb sz.-kereszturi közép-, majd kolozsvári főiskolánkba lépett, a hol a gymnásiumi tanfolyamot kitünő eredménnyel végezte s írói tehetségének már mint tanuló ifjú kezdi szép jelét adni egy néhány költeményben, a melyek a tanuló ifjuság által 1839-ben kiadott „*Remény*“ című, azon időben első ilyenemű zsebkönyvben jelentek meg. A jogot is Kolozsvárt végezte, a róm. katolikusok lyceumában akkor fennállott jogakadémián. Mint jogász s később is, mint joggyakornok a m.-vásárhelyi kir. táblánál, hol az ügyvédi vizsgát letette s marosszéki táblabírónak megválasztatott és mint 1843-ban az erd. kir. kincstárhoz kinevezett tisztviselő egy ideig inkább a szépirodalommal foglalkozott, e téren használván tollát a különböző hirlapokban. De nemsokára a történelmi, politikai tárgyak tanulmányozásába merült el, mi által még fokozódott természeténél fogva is rajongó honfíui lelkesedése, a melynek csakhamar oly széles — fájdalom — egyszersmind oly véres mezőt is nyitottak az 1848—49. évi események.

1848. május 31-én Kolozsvárt kimondott unió-hirt *Jakab Elek* vitte meg, mint az ellenzék küldötte, Budapestre a magyar ministeriumnak. Ezt követőleg a képviselővé választott Ocsvay Ferencz helyett ő lett az „*Erdélyi Hiradó*“ szerkesztője. De a toll már nem lévén elég a szabadság kivívására, ő is kardot fogott a kezébe s kinek nevét a nemzet hódolata vette körül: Kossuth-huszárrá lett. Mint ilyen részt vett a piskii győzelemben, mely után hadnagy, később főhadnagy, utóbb másod százados lett. Részt vett Bémnek erdélyi és bánági hadjárataiban, míg a dévai fegyverletétel után orosz fogságba jutott és Szebenben záratott el, a honnan egy évi súlyos fogság után szerencsésen kiszabadult ugyan, de úgy, hogy szülőföldjét elhagynia nem volt szabad.

Ketté törvén a kard a *Jakab Elek* kezében, az ekevashoz fordult. Gazdáskodni kezdett éppen azzal a kitartással és szor-

galommal, a mely őt minden munkájánál jellemezte. De történelmi tanulmányait e közben is nagy előszeretettel folytatta s leginkább „Agricola“ név alatt számos gazdasági és társadalmi czikket írt a lapokban. E czikkek különösen a gr. *Mikó Imre* figyelmét magukra vonván, *Jakab Elek*et 1854-ben titkárának hívta meg Kolozsvárra, hol együtt buvárkodott a nemes gróffal, kinek megbízásából végigbuvárolta a m.-vásárhelyi, n.-szebeni, gy.-fejérvári és a bécsi könyv és levéltárakat s ez uton szerzett gazdag ismereteivel egy kiváló publicista és történetíró nevét szerezte meg magának.

Ennél azonban még nagyobb szerencsét is hozott *Jakab Elek*-nek Kolozsvárra történt letelepedése, mert itt ismerkedett meg *Mike Rózá*-val, Mike Sándornak kiválóan művelt lelkü és nemes gondolkozású leányával, a kivel 1855-ben házasságra is lépett. Ez volt életében a legszerencsésebb lépés. Mert egyekben vajmi sokszor és sokat csalódott! Szép álmait és nemes törekvéseit hányszor látta szétfoszlani s a kivánt eredmény nélkül maradni! De a mit ebben a szövetségben keresett: egy boldog családi életet, ebben az azzal járó küzdelmek között sem csalódott meg: megmaradt ez neki, mint amaz evangéliumi kincs, melyet az irások szerint a lopók el nem lophatnak, ki nem áshatnak.

Nem lehetetlen, hogy e házassága volt egyfelől indoka annak is, hogy az alkotmány helyreállításának hajnalderültével 1861-ben az erd. kir. főkormányshéknél levéltári szolgálatba lépett, hol ipjával együtt dolgozhatott s folytathatta tovább levéltári kutatásait, Mike Sándor levén a levéltár igazgatója, a melynek 1863-ban *Jakab Elek* aligazgatója, 1867-ben pedig igazgatója lett.

Kolozsvárra telepedésével kezdett *Jakab Elek* tevékenyebb részt venni az egyház ügyei körül is, annak központi igazgatásánál, mint egyházi tanácsos. Időközben pénztárnoka is volt a vallásközönségnek. Az egyház levéltárában eszközölt kutatásaival szintén ez időben kezdette meg, részünkről eléggé nem méltányolható, egyházirodalmi munkásságát is, a minek nagy részben az ő közreműködésével alapított „*Keresztény Magvető*“ czimű folyóiratunkban számos életrajz s más becses dolgozat, egyháztörténelmi adat és okmány köszöni megírását és nyilvánosságra hozását. Ha szokásban lenne egyházunkban a „*hitvédő*“ czim, azt teljes mértékben megérdemelné. Mert vallásunk minden megtámadására készen volt annak védelmére s nem merülhetett volna fel vallásközönségünket illetőleg oly kérdés, a melynek érdekében ő tollát igénybe ne vette, tudását fel ne használta volna. Háza az egyházközség lelkészeinek s a főiskola tanárainak

mindig nyitva állott. A templom gyakorlást, az isteni tiszteletekben való részvételt a maga és családja példájával nagyban előmozdította. Buzdított, a hol kellett, oktatott, a mikor erre az alkalom kínálkozott, a tanuló ifjuságnak meleg keblü barátja volt, dicsérte a jókat, szorgalomra és tanulásra serkentve a hanyagokat s akár az egyház, akár az iskola áldozatokat kívánt, mindig az elsők között volt áldozataival.

1873-ban az erd. kir. főkörmányszék levéltárának is Budapestre az országos levéltárba áthelyezése rendeltetvén el, *Jakab Elek* költöztette fel. Ő rendezte és állította fel azt ott a legnagyobb gonddal és szakértelemmel. Ugyanekkor ő maga is családjával együtt Budapestre költözött. Ez idő óta aztán állandóan ott lakott s mint az országos levéltár alkönyvtárnoka, nap nap után megszűnés nélkül folytatta irodalmi munkásságát, részint a napi lapokban és folyóiratokban megjelent cikkeiben és dolgozatokban, részint önálló művek írásában. Korábban megjelent művei mellett, melyek közül főbbek: „A magyar korona feletti küzdelem a XVI. században.“ (Kolozsvár 1861.) „A Segesvári Bálint krónikája“, „Az erdélyi apátságok története.“, „A királyföldi viszonyok ismertetése“ (Pest 1868) stb. stb. Budapesten írta meg, vagy részben végezte be: „Az utolsó Abafi.“ (Bpest 1875.) „Emlékek a szabadságharcz idejéből.“ (Bpest 1879.); „Fiume“(u. o. 1881.) című műveit s „Kolozsvár története“ 3 kötetes nagy monographiáját; ahoz tartozó 2 kötet oklevéltárral és 1 kötet világosító rajzokkal. (Bpest 1870—1888.) És folytatta az egyház ügyei körüli tevékenységét is ugyanazzal a buzgalommal Budapesten is, mint Kolozsvárt. Budapesti egyházközségünk megalapításában a lelkeszi állás szervezése és a templomépítés érdekében küzdő hitsorsosaink reá mindig bizalommal számíthattak Mert Jakab Elek szívének két kamarája közül egyikben a haza, másikban az egyházszeretet laktak. Egyik a másiktól elválaszthatatlan volt. A Ker. Magvetőnek a napi renden levő kérdések fejtegetésével, valamint „*Virasztásain*“ czim alatt egyházunk történelmére vonatkozó nagybecsű adatok közlésével állandó munkatársa maradt. Megírta 1879-ben „Dávid Ferencz élete“ című művét, melylyel egymagában halhatatlan nevet szerzett magának egyházunkban. Halála is, mondhatni tollal a kezében, Udvarhelyvármegye monographiája írása közben találta 1897. júl. 22-én, családjának örök bánatára, a magyar nemzeti- és unitárius egyházi-irodalom nagy kárára s aránylag kevés barátainak annál őszintébb és mélyebb fájdalmára Mert miért tagadnók, hogy bár a *Jakab Elek* neve országszerte ismeretes volt, tudományos képzettségét s irodalmi munkásságát a M. Tud. Akadémia 1870-ben a leve-

lező. 1889-ben pedig a rendes tagsággal tisztelte meg, tagja volt még több bel és külföldi tudományos társaságnak, ezek között levelező tagja a Brit és külföldi unitárius társulatnak, melynek 1875. évi közgyűlésén ugyancsak néhai dr. Gyergyai Árpáddal vallásközönségünket is képviselte és bár önmaga mindenkinék szolgálatára állott, a ki hozzá valami dolgában tanácsért, segítségért folyamodott, neki mégis nemsok őszi és igaz barátja volt. Nyílt, egyenes, szó-kimondó természetéért sokan nem szerették. Meggyőződését a mások kedvéért nem adta fel. A Klikk-rendszernek nem volt barátja. De azért megvagyok győződve, hogy a ki *Jakab Elek*et akár személyesen, akár csak műveiből ismerte, halála felett őszinte részvétet érzett s fájlalja most is.

Ez a *Jakab Elek* 77 évre terjedt életének kerete. Nem kétlem, hogy megfelelő életrajzzal is kifogják azt többen is tölteni, nemcsak azért, mivel ő azt megérdemli, hanem azért is, mert az ő életrajza jellemképzésre is szolgálhat, a mire soha sem volt nagyobb szükség, mint korunkban, melynek fénye mellett annyi az árnyék, midőn mindinkább fogy a száma azoknak az embereknek, a kik a társadalomban, a hazai és nemzeti, az egyházi és vallási életben az eszményiségnek szolgálnak, eszményi czélokért küzdenek és lelkesülnek.

Egy életrajzba azonban nagyobb térre levén szükség, mint a mennyit e lap nyithat, én csak egy néhány vonással kívántam mintegy megeleveníteni *Jakab Elek*nek e lap jelen számában magával vivő, s megvagyok győződve, hogy a t. olvasók által szívesen fogadott arczképét. S jól esik lelkemnek, hogy éppen halála évfordulója alkalmából e néhány sorral tiszteletem, hálám és szeretetem soha el nem enyésző érzelmeit emléke iránt is kifejezhettem.

Ferencz József.

Dr. Brassai Sámuel tanári pályája és irányelvei a középiskolában.

(Vége)

Ha kartársai osztatlan barátságával és bizalmával nem is dicsekedhetett, tanítványai mély szeretete, bámuló tisztelete bőv kárpótlás volt. Az ifjuság erkölce nemhogy dicséretet érdemelt volna, midőn Brassai közéjük jutott, de sőt a legrosszabb hirben és színben állott mind benn, mind künn a városban. Néha hetekig tartó processus folyt a forumok előtt egy néhány féktelen deák ellen és a tanárok, meg tanulók oly messze állottak egymástól, mint a földnek ellentétes két sarka. Brassai, kiről midőn

belépett — nem tudni miért és ki, ilyen stílusban szólott: habemus professorem barbosum mistacosum et stultorem illum Samielem Brassai. Az erkölcsöket megszelidítette, a plágát eltörölte, a börtön ajtóit záratlan hagyta. Új szellemet, új életet, szeretetet és ezekkel benső barátságos viszonyt teremtett tanár és tanuló között. Hálásan emlegették és emlegetik ezt azok a férfiak, kik büszkén sorozzák magukat tanítványai közzé. (Gyöngyösi István: Emlékeimből. Unitárius Közlöny; Kővári László: Brassai Sámuel emléke Külön kiadás 1898.)

Egyik ma is élő tanítványa az elragadtatás szavaival így szól: „Az egész kollegiumi ifjuság előtt (1842—1848-ig) úgy tűnt fel Brassai, mint egy félisten, ki mindent tud s főiskolának sőt tanártársainak is vezére, utmutatója, kit semmiféle működéseiben megfogni, meggátolni nem lehet!

Hatalmas tanár és igazgató volt. Hatalma nem a szigorú fenyték — korbács és pénzbüntetés stb. — a mi használatban volt az akkori nyers idők szerint, hanem széles tudományában, bölcs tapintatában, öntudatos lelkiismereti jóságban, jóra készült és elszánt; szigorú, szilárd akaratában és ezeket végrehajtó elodázhatlan teendőiben állott

„Az ő többnyire komoly, de élénk, friss gondolkozású, sokféle eszmékkel tömött feje biztató jósággal villogó kék szeme, bizalmas arczája, mindig derült homloka, kissé sebesen habaró, de tisztán érthető nyelvezete, erős testi és lelki erőt mutató magas alakja, lecsüngő hosszú haja és még hosszabb félig fehérré vált szakállá — mindezek oly méltóságos patriarchalis tekintélyt szerettek neki, hogy a ki őt látta, ismerte, vagy hallott róla megbámulta s nemcsak tanár társai, hanem ellenei is respectálták; a nyers és pajkos kollegiumi ifjuság pedig Stand-állott meg előtte, nehogy valami gyöngéjükért sujtó vicceivel kэфélje róluk a hibát“. (Varga Zsigmond nyug. lelkész leveléből 1898. febr. 19-ről)

Nemcsak fékezni és szelidíteni, hanem tüzelni is tudott, a mit ismét egy másik tanítványa rajzol ilyen szavakkal: „1848. martius 20-án reggel Kolozsvár még egészen csendes volt. Az akkori közlekedési viszonyok miatt a pesti események híre még nem hatott volt hozzánk. Reggel 8 órakor előadása volt Brassai igazgatónak a VIII. osztálylyal, melyhez én is tartoztam. Menynyire elbámultunk, midőn a helyett, hogy tantárgyával foglalkozott volna, elkezdte nekünk beszélni a Párisi eseményeket; hogy jött a tűz Olasz s Németországon keresztül Bécsig; mi történt ott 13-án, Pesten 15-én, s egy félórai előadás után lapját felvévén, mintegy távozása közben így szólott: jegyezzék meg uraim, hogy a szabadság lobogóját első sorban minde-

nütt az ifjuság ragadta meg és hordozta körül, remélem, hogy önök miatt sem kell megszégyelnünk magunkat. A hatást, mit ez reánk tett — folytatja a tanítvány — nem tudom leírni, de következményeit elbeszélhetem

„A hirrel széjjel futottunk a városon s már néhány óra mulva a fiatalsági gyűlés volt egybehíva a három főiskolából a ref. kollegiumban. Itt egy barna fiatalember felállott egy padra s egy költeményt szavalt el: Nyugat felől testvérink ajkiról a szent szabadság menydörgése szól. A szavaló Gyulai Pál volt. Ez alatt megtudták, hogy a katolikus gymn. tanulókat nem bocsátották ki; elvannak zárva: kiszabadították. Azok követték őket s együttesen megrohanták a Guberniumot, kiáltván legyen országgyűlés! Azntán az ifjuság századokká alakult s miután a szabadságharcz kitört Brassai is részt vett velök, mint nemzet ör. Nagy befolyást gyakorolt arra is, hogy ifjuságunk tömegeesen soroztatta be magát honvédnek. Lelke egész hevével ragaszkodott az eszméhez, de a féktelenkedők ellen mindig élesen kikelt.“

A szabadságharcz alatt és azután notázva volt, mint rebellis, főképpen lapja a „Vasárnapi Ujság“ miatt, melyben a hazafias kebel teljes melegségével jelzi, nemcsak a megtörtént dolgokat, hanem a bekövetkezendő eseményeket is. Kolozsvári tanársága ugy vágzódott, mint akkor legtöbb tanáré, egyszer azt vette észre, hogy nem volt kit tanítson. Az első felelős magy ministerium Brassai tanári talentumait igénybe akarta venni Perczel kinevezte a Ludoviceum tanárává. Fölment Budára, de akkor az események már annyira előre voltak haladva, hogy a tanítását nem kezdhette meg, jóllehet fizetését még 1849-ben is több ideig élvezte. Lapját megújította az 1848. év második felére, de novemberben a sajtó alá elkészített utolsó számot kénytelen volt kinyomatlan hagyni Elmenekült. Pesten, Debreczenben és másutt több ideig biztos fedezet alatt, gyakran álneven és álruhában bujdokolt. A szabadságharcz lezajlása után meghívást kapott Kecskemétre tanárnak. Egy ifju ember B. M. az ellenjelölt, gyanuba hozta Brassait, mint notázott embert s a vége az lett, hogy Brassai nem nyerte el ezt a tanszéket, de a Szőnyi később a Gönczi-féle intézetben 1851-ben meghívták s 1859-ig pesti lakós lett.

Irodalmi, főleg kritikai munkássága ebben a korban rendkívül sok oldalú és gazdag. 1857-ben az Unitárius főiskolához hívták vissza, de még mindig nem érezte magát biztosnak. Csak 1859-ben jött le Ez a pálya csak három évig tartott, mert 1862-ben az Erdélyi Múzeum igazgatójává választatott, honnan egyetemi tanárságra lépett. Csak két jellemző adatot említek

meg középiskolai tanársága utolsó idejéből. A papnöveldeben a héber nyelv tanítását is egy évig rábízták, ő meg a saját tanszékének 1000 frt alapítványt adott és félfizetését elengedte. Semmi körülmények között nem tagadta meg magát. A tanszéken is, a reform terén is, az irodalomban is minta-tanár volt, a kit eszményképnek bizalommal elfogadhatunk.

És most e vázlat befejezéséül vizsgáljuk meg röviden az ő eszményét, helyesebben eszméit a középiskoláról. Csak változtatva és a lehető tömörített alakban szólok, mert hiszen alapelvei nevelésével és működésével a legbensőbb viszonyban állnak. Ő self-made-man volt. A ki ember akar lenni, maga magát kell, hogy emberré tegye. A középiskolai oktatás feladata és kötelessége a növendékek tehetségeit minden nemű ismeretekre fogékonyokká és megszerzésükre alkalmasokká tenni.

Önálló munkásságra kell szoktatni a növendéket. (Buda-pesti Sz. 372.) Az ismertről jussanak az ismeretlenre és azt ennek segítségével kell elsajátítani. A tanításra fordított időnek a tanítvány eszét untalan erősítő, ennél fogva önnálló munkásságra levő czélszerű használása a feladata. Ellenben a szájba ragás időpazarlás és célelles.

A kívülről fogadandó tárgy eszméjét szükségkép szóval kellvén megadni a tanítványoknak, ez a tanítót hallgatásra nem kárhóztatja, se az acromatismust merőben kiküszöbölni nem akarja, de czélszerűen használatni igenis. A Brassai tanulója jól tudja, hogy „az önálló munkásságra is másoknak kell vezetniök a növendékeket“. De ezért ő nem praelegal, hanem elővéve Phaedrusból egy mondatot kimutatja példában, mikép kell értelméhez rend és módszeresen jutni s azután más könyvekben is próbáltatja, míg meggyőződik, hogy felfogták a módszert. (B. Sz 1874. 373)

A memorizálás ha tulságos és helytelen, hibáztatja de alapjában nem, mert önálló tanulmányra és hasznos értelmi munkálkodásra csak úgy juthatni, ha az emlékezetet gyakoroljuk. Az ítélet dús emlékezet nélkül csak olyan mint a szakács rakott élés kamra, vagy piac nélkül. Senkinek sem ártott a memorizálás, pedig voltak a kik Phaedrúst, olyanok is a kik Virgilius Aeneisét, vagy Horatius ódáit szóról szóra tudták, de egyiknek sem nyomorékult meg az esze (U. o. 371)

A tanítványban legyen meg a jó akarat, a tanárban az ügyesség a tanuló figyelmének lekötésére és már tud eredményhez jutni, még rossz módszer mellett is. De a tanügyi rendszerek és intézkedések sem mutatnak kellő méltánylást a tanítói ügyességre. E helyett, nem embernek, hanem gépnek tekintve elsőben is egy tankönyvet adnak a kezébe, a melyhez adni,

vagy a melyből elvenni szintugy nem szabad, mint a törvény betűiről meg van írva, s a mely ugy nehezedik a szabad működésére, mint a zsurlódás a kerék forgására. Azután kiszabják neki a teendőit félévről-félévre, hónapról hónapra, óráról órára, hogy csak ugy mozoghat, mint a kengyelfutó a zsákba; végre részletes útasításokat adnak neki, melyek a járatlan tanítónak semmit sem használnak, a jártast pedig csak gátolhatják, szóval lenyüögzik Mindezekben csak árnyéka sincs a tehetségbe vetett bizalomnak. (Modszer 21, 22 l.) Ellenkezőleg, az emberi elmét egy határtalan mekkoraságu szivacsnak képzelik, melyre csak elegendő vizet kell különböző csatornákon vzzetni, hogy határtalan mennyiségben igya bé (U. o. 25) Ezzel az éles hasonlattal azt hibáztatja Brassai, hogy az iskolában mindent akarnának tanítani. A reális és humanus tudományok harcza közoktatásunkban még ma is foly. A görög nyelvre már jó ideje ki van mondva az ítélet; végrehajtása is megkezdődött. A latin kérdés hullámzásban van. A gymnasium erősen tartja magát s a reáliskola szeretné is nem is, s még a polgári iskola is itt-ott kacsingat feléje

Brassai 1874-ben azzal a merésznek látszó propositioval lépett föl, hogy szüntessük meg a classikai nyelvek kötelező tanítását s pótoljuk helyét a modern nyelvekével. Abból indult ki, hogy minden jó tanító működése csak ugy sikerülhet, bármily derék rend- és módszernek kívánt eredménye csak ugy lehet, ha a tanulóban a tanulandó tárgyakra nézve a jó akaratnak valamely foka meg van Midőn valamely tárgy irányában a tanulónak ellenszenve van az a legszerencsétlenebb, javithatatlanabb állapot. Miután pedig a magyar ifjúságban a latin és görög iránt ellenszenvet észlelt, minek kétségtelen bizonyítványa, országszerte általánosan csekély, sőt mondhatni semmi eredménye, ezért ajánlotta a classicus nyelvek kötelező tanítása kihagyását.

A Brassai módszerében, de tanításában és irásában is a fő erő mindig a szoros és tiszta logikai következetességben áll Biz' az egy kissé nehéz feladat kivált a tanulóban, a ki rendszeren az általánosításhoz van szokva és ahhoz a nélkül hogy meg volna hozzá a biztos alapja a fogalmak tisztázásában. Ebből indul ki midőn a gymnasiumi tanítás módszerét megírja. Csak egy pár szót erről.

Alaptétel ez: *keveset és jót*. Ezt el lehet érni a tantárgyak megválasztásával. A választásnál folyamodjunk elvekhez és válasszunk: a czélt legjobban megközelítő tanulmányokat. Mint hogy a czél a tanítvány szellemi tehetségének felébresztésében s bizonyos irányban való működtetésében áll, itt rejlik a tudo-

mányok megválasztásának kulcsa. Ezt követi a czélszerű tanítás vagyis az elmének a szellemi mag befogadására és a czélba vett eszmék, ismeretek érlelésére alkalmassá tétele gyakorlással. Minthogy a tanítás a miveltség eszköze s az egyik tanulmány az egyik, a másik a másik részét segíti elérni az egy célnak, a tanulmányok között rangfokozatot állítani akarni, neveltség. A középiskolai tanulmányok közt *egyetlen egy sincs*, a melynek a jövődő bárminemű pályán *egyenes* hasznát venné a tanuló. Brassai azt is tagadja, hogy a középiskolai tanulmányok, mint egyenes előkészületek szükségesek a szaktudományok későbbi tanulhatására. Ebből ismét csak az következik, hogy válogatni kell. Brassai első helyen választja a *nyelvet*, mint a minden oktatások ösanyját. A nyelvtanítás ugyanis a módszer tökélyeinek a legteljesebb képviselője, az emberi elme minden tehetségeit foglalkoztatja. Ha a tanulót annyira vittük, hogy az irodalmat is élvezni tudja, minő kincses bányáit nyitottuk meg számára az ismereteknek, melyeket ő már önerején mivelhet, mert az egyedül helyes oktatás az, mely az oktatottat alkalmassá teszi művének önerején való folytatására. (m. sz. 49) Valamint a tanulmányok között a nyelvtanítástól, ugy a nyelvek között is a classiciaktól az elsőséget elvitatni nem lehet.

A nyelvek után legfontosabb tanulmány a *matematika*, mely a nyelvtanításban legkevésbé gyakorolt tehetséget fejtvén, azt a szellem gymnastikában mintegy kiegészíti.

Harmadik sorban jó a *historia*, melytől tehetségeink értelmi csoportjában csak az emlékező és képzelő tehetség gyakorlását várhatjuk, de a mely annál gazdagabb bányája a kedély rovata alá tartozó eszméknek.

Negyedik és utolsó helyen állanak a *természeti tudományok* mivel ezeket sem mint panergont, sem mint előkészítő tanulmányt jól és sikeresen tanítani nem lehet. Azok mint ész és tehetség fejtő gyakorló tanulmányok nemcsak sokkal alsóbb fokon állanak, mint az előre bocsátottak, sőt a gymnásiumi tantervbe befoglalni nem lehet és nem is kell; ugy hogy *kötelező tanulmányok ne legyenek*. Nem zárja ki ezeket sem ha van rájuk pénz és idő, de nélkülözhetőnek véli.

Midőn Brassai meg mondja mit kell tanítani azzal sem marad adós, hogy *hogyan kell tanítani*. Módszerét középiskolai oktatásunk katechezisének tekintem és csak azért nem mondom evangeliumnak, nehogy tulzással vádoltassam. Ebben az aránylag kis könyvben benne van Brassai egész lelke. Ne fogadjuk el szöszereint, ne legyünk szolgálai, hanem alapelvét követve próbáljuk meg és a mi jó benne azt tartjuk meg és alkalmazzuk tanításunkban alapigéül, középiskolai oktatásunkban irányadóul.

És ezzel végezzük is megemlékezésünket!

Éppen most egy éve történt, s talán éppen ezen a napon. A tanítók és tanulók serege özönlött a vöröskereszt kórház kicsiny szobájához nagy betegünket tisztelni. Gyöngye volt már és kevés jót tehető, de midőn tanártársait látta mégis megszo-
lalt és szíve szerint mondotta: „Nehezen tudom összeszedni gondolataimat, de annyit mégis mondhatok, hogy nagy örömet okoztak nekem az én kedves kollegáim a megemlékezéssel, a kiket én mindig nagyon szerettem. Ha jobban leszek más módon fogom meghálálni.“

Nem lett jobban, de hálával nem ő, hanem mi tartozunk: a magyar közoktatás munkásai és velünk együtt a miveltségre vágyó magyar nemzet. Hálás szívvvel áldjuk emlékezetét, tiszteljük életét, melyet egészen nekünk szentelt.

Emlékezzünk!

Boros György.

Köri közgyűlések.

A *háromszéki* unitárius egyházkör évi rendes közgyűlését 1898. augusztus 2-án tartotta Laborfalván. A közgyűlésen a kör hivatalos tagjai: lelkészek, tanító-énekvezérek, gondnokok teljes számban; egyházi tanácsosok és érdeklődők is többen. Délelőtt 9-kor nyílt meg. Szentiványi Miklós köri felügyelő gondnok és Lőfi Aron esperes elnökölték. Esperes megleghangu beszéddel üdvözli a megjelenteket s terjedelmes jelentésében az egyházkör egy évi működéséről számol be. Közgyűlés örvendetes tudomásul veszi A kör Kriza Sándor 1898. évi február 19-én elhunyt lelkész emlékét jegyzőkönyvileg örökíti meg.

Az 1897–98. tanévi hitoktatás eredményéről s a körben levő két felekezeti iskoláról a nevelésügyi bizottság nevében Vaska Béla tanügyi előadó teszi meg jelentését. A körben levő 700 tanköteles — egy pár kivételével — mind iskolába járt. A kör területén a nevelésügy, a hit- és erkölcsstani oktatás teljesen rendben van, a mult évihez képest haladás mutatkozik.

1848. márczius 15-nek évfordulóját, és ápril 11-ét hazafias ünneppel ülték meg. Jóllehet a legtöbb helyen, mind állami vagy községi isk. növendékek vettek részt az unitárius gyermekek ez ünnepélyeken, de lelkészeink, hitoktatóink azok rendezésébe nagy mértékben befolytak, sőt szerepeltek is.

A nevelésügyi bizottság javasolta és a közgyűlés a javaslatot kimondotta, hogy Brassóban és S.-Szentgyörgyön már a felsőbb és többféle iskolákban tanuló s 100-on felül levő unitárius növendékek hitoktatása céljából is rendes lelkészségek

felállítása szükséges, hogy az ismétlődő tankötelesekről szerkesztendő jelentések és eltanított tananyag részletezendő, a statisztikai kimutatások rovatai áttekinthetőbbé teendők s a konfirmálandó ifjúság tanítása módosítandó.

11 órákor templomozás volt.

Nagy Lajos s.-körös-pataki új lelkész Jer. 6, 16. 17. alapján egy eszmékben gazdag beszéddel gyönyörködtette a hallgató közönséget. Lőfi Áron esperes mondott egy üdvözlő beszédet, mely minden szembe könyeket csalt, sőt magát a beszélőt is zokogásig megindította.

Kelemen Albert marosköri esperes indítványára a belső emberi nyugdijalapba fizetendő évi tagsági illetékek 12 forintra emelése tárgyában a kör véleménye az, hogy belső emberek és theologiai tanárok nyugdíjintézete egyesíttessék, új nyugdíjszabályzat dolgoztassék ki s annak alapján az illetékek is oda emeltessenek, hogy 40 évi szolgálat után mindenki teljes fizetésével legyen nyugdíjazható.*

Kelemen Albert esperes indítványát „szeretetház“ megvalósíthatása céljából közgyűlés elfogadta, bár kijelenti, hogy a nyugdíj-ügynek kör véleménye szerint rendezése által ez felesleges lesz, de maga a gondolat oly szép, humanus, hogy bűn volna hozzá nem járulni.

Háromszéki kör, minthogy az államsegélyből a szegényebb javadalmazású papok részére adott összegből 5% levonatott a nyugdíjintézet javára, ezt a cél érdekében helyesnek tartja, de nem tartja méltányosnak azt, hogy ez alapot a csekélyebb javadalmazású papok neveljék csak rendkívülig, mivel azok is éppen annyi tagdíjat fizetnek, mint a kik fizetésük magassága miatt államsegélyben nem részesülnek, indítványozza, hogy az 5%-nak megfelelő összeg befizetésére mások is köteleztessenek.

Tekintve, hogy a zsinattartási költségek az illető körök anyagi erejét igen nagy mértékben terhelik s némelyik egyházközséget éppen erején felül sujtják, egyházkörünk indítványozza, hogy jövőben a kör csak elszállásolásról és vállalkozóról gondoskodjék, az ellátást fizesse mindenki, a hivatalból jelenlevők költségeit pedig számla szerint hordozza a közpénztár.

Az egyházkör indítványozza, hogy a Fő-Tanács határozatai és intézkedései évi értesítő alakjában minden egyes egyházközségnek küldessenek meg.

A kiosztandó segélyekre Szentiványi Miklós körü felügyelő gondnok elnökle mellett egy 3 tagból álló bizottság tette meg a javaslatot

* No ezen az úton bajos lesz teljes nyugdíjhoz jutni, hiszen a tanári alap a rajta levő néhány özvegy és tanár nyugdíját sem fedezi. Ez indítvány tehát csak elodázása a lelkészi nyugdíj-kérdés megoldásának. Szerk.

Köri felügyelő-gondnok és esperes urak a gyűlés vezetéseben kitünő jelét adták, hogy mily méltók arra a fontos positiona, melyet oly jelesen betöltének.

— a. — a.

A felső-fehéri egyházkör évi közgyűlését július 23-án tartotta Felső-Rákoson. Az esperesi jelentésben körünk buzgó és tevékeny esperese egyházi életünk nevezetesebb eseményeinek hü képét adja. Vallástanítás — iskolában és templomban — és templomgyakorlás minden eklésiánkban lelkiismeretes buzgósággal volt teljesítve; a hü munkások közül elveszítette körünk: *Zoltán* Miklós hévizi énekvezért, a ki 42 évi fáradságos és több esztendőn keresztül nyomoruságos küzdelem, kitartó lelkiismeretes munkálkodás s alig egy félévi igazán kiérdemelt nyugalomba vonulás után elköltözött; *Deák* Miklós ürmösi lelkész és köri jegyző a tordátfalvi eklésiánkba ment, hogy ékes szavaival a rokon sziveknek hirdesse a szeretet evangéliumát; a papi jövődelmek államilag való kiegészítését elhatározó törvényjavaslatot, mint régen megérdemlett munkabért, de egyszersmind mint a jövőnek egyik biztositékát örömmel üdvözlük körünk papjai. Hévízi eklésiánk Péterfy Gyula afiában új énekvezért kapott.

A tárgyalás rendjén az Egyh. Fő- és Képviselő-Tanács leiratai, rendeletei nagyobb részben örvendetes tudomásul vétetnek. Örömmel jegyzi fel, hogy Baróthon rendszeres beszoigálással bíró leány egyházközség alakult. Egyik köri f. ü. gondnoki állásra a gyűlés egyhangulag megválasztja *Daniel* Elek földbirtofos afiát. Szerencsés választásnak kell mondanunk, ismelve a Daniel család unitárius anyaszentegyházunkkal szorosán összekapcsolott életét, történetét; Daniel Elek már is bizonyoságot szolgáltatott arra, hogy ebben a kitüntetésben részesüljön. Jegyzőnek megválasztotta a gyűlés egyhangulag *Lőrinczi* István felső-rákosi lelkész afiát.

A jelentések során a nevelésügyi bizottságnak a vallásvizsgálatok és nyári vasárnapi tanulásokról szóló jelentése örvendetes tudomásul vétetik, valamint a gyámoldai pénztár állását feltüntető pénztárnoki számadás is. Gyámoldai segélyben részesülnek: özv. Péterfi Sándorné és özv. Zoltán Miklósné. A segély iránti kérések tárgyalása során a kérelmezők mind pártolólág ajánlatnak az Egyh. Főtanács kegyébe.

Isteni tisztelet alkalmával imát és egyházi beszédet mondott Ütő Béla a.-rákosi lelkész afia. Tanulságos beszédjét a szép számú közönség élvezettel hallgatta. A gyűlést Tibáid Mihály f. ü. gondnok és Osváth Gábor esperes-elnökök vezették.

Jelenvolt.

Az udvarhelyi egyh. kör évi rendes közgyűlését aug. 14-én nagy érdeklődés mellett Hom.-Szt.-Mártonban tartotta. Szülte pedig az érdeklődést főképpen azon körülmény, hogy néhai Darkó Sándor esperesi székének betöltése volt ez alkalomra kitűzve. Az elnöki tisztelet László Domokos f. gondnok, kir. törvényszéki bíró ur vitte.

Elnök jól átgondolt s a kör helyzetét alaposan feltüntető beszéddel nyitja meg a gyűlést. Hálásan emlékezik meg a lelkesi fizetések kiegészítéséről szóló törvény megalkotóiról stb. E beszédnek jegyzőkönyvbe írása meghatározott. Ezt követte a tagok számbavétele és a tárgysorozat megállapítása. Mely után a bizottságok kiküldése következett. A minnek megtörténte után elnök elrendelte az esperes választást. A beadott 48 szavazat összeségével az egyházkör esperesjévé *Kisgyörgy* Sándor vargyasi lelkész és egyházköri jegyző választott meg. Riadó éljen követte az eredmény kihirdetését, jeléül annak, hogy e választásban az általános közóhaj jutott diadalra. A köz öröm szülte lelkesedés csillapultával elnökölő f. gondnok üdvözölte — igaz melegséggel a megválasztott esperest, a ki mélyen meghatva a közbizalom ily spontán megnyilatkozása által — viszonozta az elnök üdvözlő szavait s mondott köszönetet — körvonalozva röviden programját is.

A megüresedett jegyzői szék betöltése idézett fel hosszabb vitát. Azonnal való választást óhajtott az egyik rész. Ennek szabálytalan, sőt törvénytelen voltát állította a másik. Közben idézeteket hallottunk Mikó egyházjogtanából s békeséggel hallgattuk az E. K. Tanács — e tárgyban küldött leiratát is, mely világosan mondja, hogy egyházi törvényeink — a jegyző választást, jelen gyűlésben — meg nem engedik, nem lévén a jegyzői szék megüresedve mindaddig, a míg az ez alkalommal esperessé választott jegyző — új állásában — a felsőbbség által is meg nem lesz erősítve. Ezek meghallgatása után is a vita csak folyt tovább s mert a szó-ár egyetértést nem szült: elnök szavazásra bocsátotta a kérdést. A mi felállással megtörténvén, elnök kijelenti, hogy a többség nem akarja a választást jelenleg végrehajtani. Következett volna, hogy az elnökség — valakit a jegyzői tisztre a jelen gyűlésre alkalmazzon. E helyett újabb szó-ár s újabb szavazás, újabb elnöki enunciáció és az előbbi többség kisebbséggé leve s így elrendeltetett a jegyzői állás betöltésére a szavazás... A beadott 50 szavazatból 27-et a Vári Albert kénosi lelkész kapott.

A tárgysorozat rendjén a nevelésügyi bizottság nevében Vári Albert előadó az iskolai vizsgálatokról, Gál József b. jegyző pedig a bizottság évi működéséről tettek jelentést. Gyűlés meg-

nyugvással vette tudomásul a jelentésekből, hogy körünkben — bár felekezeti iskola nincsen is — kellő gond van fordítva növendékeink vallás-erkölcsi oktatására.

Ezt követte az esperesi levéltárról szóló jelentés, melyel kapcsolatosan esperes jelzi, hogy a levéltár rendezést vár. A gyűlés e feladattal megbizta Pál Ferencz, Vári Albert és Demeter Dénes lelkészeket.

Az esperes teszi meg ezután évi jelentését, melyben miután sok örvendetes eseményt sorol fel, fájdalmas részvéttel emlékezik a veszteségekről, melyek érték egyházkörünket Darkó Sándor esperes és Máté Sándor városfalvi pap elhunytában. Fájdalmas volt a megemlékezés...!

Felsőbb leiratok olvasása vette igénybe — továbbra — a gyűlés figyelmét. Ezekkel kapcsolatosan pedig megalakított az egyházkörben eddig hiányzó nyugdíj-bizottság Tagjai lettek Daniel Lajos e. tanácsos, mint elnök, Vári Albert és Gál József lelkészek. Elfogadtatott Kelemen esperes nyugdíj ügyi indítványa azon hozzáadással, hogy egyuttal az egyházközségek is, a lelkészekéhez hasonlóssal járuljanak évenként az alaphoz. Örömmel mondatott ki a hozzá járulás Kelemen esperesnek a szeretetház ügyében beadott indítványához is stb.

Végzetül a segély iránti kérések láttattak el.

Hiányos lenne tudósítatunk, ha meg nem emlitenők, hogy az istentiszteletet Demeter Dénes fiatal pap barátunk végezte. Ján év. 3. 7. alapján szép sikerrel bizonyítá, hogy mennyire szükséges megújulni különösen a *hitben* és *cselekedetben*. Az istentisztelet végén pedig Kisgyörgy Sándor esp. helyettes üdvözölte melegséggel, ugy a közgyűlést, mint a hom.-szt-mártoni egyházközséget. Megemlitjük azt is, hogy a helybeli székely daloskör Györfi tanító vezetése alatt sikerrel működött közre az istentiszteleten.

xy.

Maros körben az egyházi közgyűlés f. hó 9-én tartatott meg Kaálban Filep Albert felügyelő gondnok és Kelemen Albert esperes elnöklete alatt, nagy részvét és érdeklődés mellett Ünnepegyessé tette a gyűlést *Csongvai* Lajos felügyelő gondnoknak hivatalába beiktatása Eskü letétele után lelkes és lelkesítő szép beszéddel foglalta el székét s örömmel fogadtatott azon ajánlata, hogy a vallásos és erkölcsös élet ápolása czéljából évenként az egész körbeli konfirmáló növendékeket emlékképpen kis bibliával látja el.

A Fekete Gábor tiszteletbeli felügyelő gondnok által évenként adni szokott jutalmat a következő jeles tanítók nyerték el: András Gyula 10 frt, Boros György 5 frt.

Elismerés illeti felügyelő gondnokainkat, kik egyház iránti szeretetüket tettel is megmutatják.

Örömmel értesülünk az esperesi jelentésből, hogy a vallásos, erkölcsös élet egyházközségeinkben evangéliumi tiszta hitünknek megfelelő és megnyugtató. Az évi kegyes adományok és alapítványok összege 1150 frt. Vagyon gyarapodás: fekvőben 595 frt., építkezésben 2099 frt., pénzben 1952 frt., gabonában 98 hl Hét kántortanítónk ötödéves korpótlékának államsegélyből való fedezéseért történt folyamodás.

Csongvai Lajos helyébe fegyelmi bírónak megválasztott Schuller József pótbíró és pótbírónak Gyöngyösi Béla egyh. tanácsos.

A köri nyugdíj bizottság akként egészített ki, hogy annak egyházi tagjai mellé megválasztott Csongvai Lajos.

Az E. K. Tanács által leküldött ügyekben a következő vélemények nyilvánítottak: gyűlésre menő lelkészek fuvardíjáról az intézkedés halasztassék el, mert ez a lelkészi fizetések kiegészítése rendén megoldható különben is. A lelkészi nyugdíj-alapba az évi befizetésnek 12 frtra emelése elfogadtatik, valamint a lelkészi árvák szeretetház alapjának létesítése is.

Közben istentisztelet tartatott, a melyen Fazakas Lajos lelkész mondott szónoki hévvel, eszményszerű hirdető szép beszédet az igék alapján: „Kitöltöm az én lelkemet minden emberre és prófétálnak a ti fiaitok és leányaitok; a ti véneitek álmokat látnak és a ti ifjaitok látásokat látnak“ Mely után esperes üdvözölte a hiveket, fejtegetvén beszédében az egyházi gyűléseknek minden más gyűlések felett való hasznát.

Még számos helyi érdekű ügy letárgyalása után, a jól végzett munka megnyugtató érzetével zárult be a délelőtti órákban lefolyt gyűlés.

— Kedves vendégünk volt Kolozsvárról dr. Gál Kelemen tanár.

A kaáli atyafiak vendégszerető társaságában vidám hangulatban elköltött ebéd után lett apostolok oszlása.

Angyal.

Sir, nyöszörög a bölcső lakója,
Mint őszi szél puszta rom felett,
Szólj! mi bajod kedves kis magzatom,
Szólj! mit adjon éd's anyád neked?

Hisz szivesen adnék bármit kedves,
Csak tudnám, hogy javadra lesz-e.
A kis baba csak tovább nyöszörög,
S nyöszörgése elhallszik messze.

El, el messze az anya szívébe,
Melyet miként tör, úgy marczangol,
Csak hallgatja, nem érti a kicsit
S könnybe lábad szeme a jajtól.

Nézi, nézi a kedves beteget,
Mint küzködik élet s halállal
S miként hervad szívének virága,
S csititgatja édes szavával:

Beli kicsi, beli kis baba,
Kedves, kicsi, beteg gyermekem,
Legyél jobban és majd játszadozunk
Kinn a kertben, a szép zöld gyepen.

Mesét mondok sok-sokféle mesét
(Te hallgatsz s gyönyörködsz benne)
Tündérekről, szép kis angyalokról
S te nem mondod: »Bár csak így lenne.«

És im, mozdul a bölcső lakója
S meg inog a bölcső is belé.
A a szólal az ártatlan kised
S kis karjait nyújtja fölfele.

Angyalt akart szólani kis ajka,
De ennyit még nem tanula meg.
S gyöngye karja lomhán hullott alá
S egy mosolylyal ajkán, hala meg.

Szentmártoni Kálmán.

Nők világa.

A nt. lelkésznéket kiváló tisztelettel kérem, sziveskedjenek a választmány nőtagjai fölhívására beküldeni becses válaszu-
kat, hogy titkári tiszteemből kifolyólag a közgyűlésen teendő
jelentésben tájékozhasssam az egyletet.

Kolozsvár, 1898 aug. 15.

alázatos szolgáljuk

Boros György,
egyl. titkár.

Brassai-Emlékek érdekében nyílt kérés.

Brassai Sámuelnek számos más sajátságai mellett az is meg volt, hogy élete mozzanatairól naplót nem vezetett, cselekedeteit nem jegyezte föl, sőt ha valakivel jót tett, még azt sem szerette, ha mások emlegették. Ezt a szokását szerencsére nem tartotta meg irodalmi munkássága közben, de bizony mégis dolgozatainak egy tekintélyes nagy része álnév vagy egy-két betű alatt jelent meg s e miatt nehezen ismerhető föl.

Alólirott, mint a ki az unitárius egyházi Tanács megbízásából a b. e. Dr Brassai Sámuel életrajza rendkívül nehéz feladatára vállalkoztam, ezen az uton is tisztelettel fölkérem Brassai nagyszámú ismerőseit, sziveskedjenek közölni velem az élet vagy jellemrajzi adatokat, epizódokat, anekdotákat, sajtáságos mondásokat, melyeket alkalmilag megjegyeztek, hallottak Brassairól.

Egy szűkebb körben kibocsátott mult évi fölhívásomra oly sok becses adatot kaptam, hogy — a cél érdekében — bizom ezen nyílt kérésem sikerében is.

Kolozsvár, 1898. augusztus 20.

Boros György
theol. tanár.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI MOZGALMAK.

— Kisgyörgy Sándor vargyasi lelkészt az udvarhelyi egyházkör egyhangu lelkesedéssel esperessé választotta. Nem előlegezett semmit, csupán méltányolta azt a kiváló papi jellemet, a mely Vargyast vezetni és a jeles tollat, melyet mint köri jegyző több év óta fáradhatlan buzgalommal forgat. Őszintén gratulálunk az új esperesnek és a körnek is s kívánjuk, hogy sok éven keresztül élvezzék azt a szövetséget, melyre léptek!

— Nyilatkozat. Esetleges személyi félreértések kikerülése szempontjából s Vas István lelkésztársamnak azon kívánságához képest, „hogy ha Bétai jó barát, álljon ki nyílt homlokkal“, ezennel kijelentem, hogy „A papi

fizetések kiegészítése“ című s Bétai aláírással a Közlönyben megjelent, s teljesen ártatlannak hitt cikket én irtam Irtam pedig lelkész-karunk szegényes multja iránti teljes lojalitással, jövője iránti legjobb réménységgel s általában a papi testületünk iránt érzett hamisítatlan tisztelettel. S ha itt és amott mégis félre értették, azt csak sajnálni tudom. Egyébaránt cikkem bármely kifejezéseért bármikor helyt állok s ha igényeltetik akár e lap útján, akár az őszön tartandó lelkészköri értekezleten cikkem szavainak bővebb magyarázatát is szívesen adom. E nyilatkozatommal — azt hiszem, a nyilvánosság előtt eleget tettem a méltányosság minden kívánalmának. Általában különben csudálatos, hogy némelyek annyira mennek az érzékenység túlhajtásában, hogy azon is megbotránkoznak, ha valaki szegényes multjáért a kegyelet, kétes jövőjeért az aggodalom könnyeit hullatja. Cikkem egy könny volt a multért és jövődöért. Könnyezni pedig multon és jövődön, az én nagy mesteremtől, a Jézustól tanultam, ki Jeruzsálem jövőjén sir vala.

Jól esik éreznem, hogy a kik Bétait kikaczagták s félreértvén elítélték, a papi testület egyik igénytelen tagjával állanak szemben-

Torda, 1898. augusztus hó 15.

Simó János

unitárius lelkész.

— **A lelkészi államsegély** ki van utalva. A nyugták esperesi uton küldendők be.

— **Máté Sándor** városfalvi unitárius pap aug. 5-én meghalt. Bár hosszas volt betegeskedése, még is megrendítőleg hatott a halálhír. Még most volt legjobb korában s munkás igyekezetére oly igen nagy szükségé lett volna árván maradt családjának. Az özvegy és árva gyermekek leszujtva, megtörve. Osztoznak bánatukban az egyházközség és a jó barátok nagy serge. Teljes lelkiismerettel élt hivatásának. Komoly szorgalommal, példás étellel törekedett ékesíteni hivatalát. Az életet nélkülözéssel kezdte. Sokat küzdött s mikor már élhetett volna — összeomlott... Mint kántortanító Hom.-Szt.-Mártonban kezdette szolgálatát 1877-ben. Innen választotta papjává az ujfalvi egyházközség s később — apja halála után — a városfalvi jónévű gyülekezet. Mindhárom helyen szeretet környékezte, mely megnyilatkozott koporsója mellett is. Temetése nagy részvét mellett aug. 7-én ment végbe. A háznál imát mondott Vári Albert, a sirján beszédet Dombi János.

— **Elhunytak:** Borbély Margit, Borbély György zalaegerszegi tanár három éves kedves leánykája július 1-én. A csapás annál lesujtóbb, mivel közelebbről a második. — **Doby Antalné**, Homonnán elhunyt jul. 9-én. 42 évig boldogította férjét, ki hazánkban páratlan buzgóságot fejt ki az ősi nemes családok történelmére és a család tagok életrajza összegyűjtésében. — **Toth Károly** n.-szebeni tanító meghalt aug. 14-én Kolozsvárt, neje Gyulay Etelka, apósa Gyulay László, öt kis árva és a tanügy gyászolja a korán elhunyt derék férfit. — **Özv. Kelemen Lajosné** sz. Elekes Erzsébet, aug. 10-én élete 51 ik évében Alvinczen. Nemesen érző szívű nő volt, minden jó ügynek pártolója. Benne a D. F. E. egy buzgó tagját gyászolja. Kénosi Sándor József dévai kir. közjegyző hosszas gyengélkedés után aug. 15-én Az unitárius egyháznak áldozatkész tagja volt. Örökségül birta azt az egyházias szellemet, mely a Kénosi nevet oly nagygyá tette. Halála nagy veszteség nemcsak családjának, hanem az egyháznak is. — **Ozsváth Márton** egyháztanácsos, nyug. körjegyző 71 éves korában Kobátfalván Jó hazafi, munkás ember, pontos hivatalnok volt Szép család és köztisztviselőt kísérte sirjába. Ozsváth Gábor esperesünk benne édes atyját gyászolja. Részvétellel jegyezzük föl e szomorú híreket.

— **Nemesített unitárius.** Nemrégen egy unitárius társaságban egyik jelenlevő fölállott és pohárköszöntőjében bizonyos büszke önérzettel fejtegette hogy ő jobb unitárius mint a többi jelenlevők mert azoknak az

elődeik is unitáriusok voltak ő pedig beoltás által lett azzá, már pedig tudva levő hogy az oltás nemesis. A társaság nem tudta megczáfolni a szellemes köszöntőt, de egy közbeszóló tetszést aratott ezen megjegyzésével: gyümölcséről ismeritek meg a fát.

— **Germanizálás a zenével.** Derzsi József volt kolozsvári lelkész-tanár a „Székely Udvarhelyben“ azt írja hogy Udvarhelymegyének főleg Homoród vidékén hol 1818. előtt német katonaság tanyázott, a német tánczok annyira ráragadtak az egész vidék népére, hogy a legujabb időkip magyar tánczot nemis tudtak nem is jártak. Az idegen ezeket látva megesküdhetik hogy „a székely cseh és osztrák.“ „Most az a baj hogy zenekarok alakulnak fuvó hangszerrel német és cseh karmesterrel s csak a régi nótát tanítják.“ — Felhívjuk erre a veszélyes állapotra a szakértők s legkivált a megyei tanfelügyelőség és a megyei közigazgatás figyelmét, mert ha a dolog így áll, rosszul áll

— **A ki unitárius.** Egy czivil ur egy katona tiszt társaságban a feleketekről beszélgetett. Egyik tiszt kijelentette hogy ő tényleg unitárius — No tiszt ur, ha czivil volna annyit érne az unitáriussága mint a katonaságnál a báróság vagy grófság, mert az unitáriusság olyan ajánló levél, hogy avval mindent kitudnak vinni.

— **Szives figyelembe.** Az „Unitárius Közlöny“ szives olvasói, kik vallásos érzésükből kifolyólag minden jónak előmozdítói, bizonyára nem veszik rosz néven, ha Tarcsafalvi Albert barátomnak „Bibliai Történetek“ cz. tankönyvének II-ik bővített kiadására én is felhívom b. figyelmüket. Ezt, mint a jelesen megszerkesztett s nemcsak az iskolában, de bármely családban is hasznos sikerrel forgatható tankönyv kiadója a tanév előtt teszem s szabad legyen hinnem, hogy e könyv csinos, hibátlan és a nyomdai kiállítás terén is versenyképes közrebocsájtásáért és a reá fordított áldozatkészségem fejében kellő méltánylásban részesül azáltal, hogy a most már olcsó könyv a következő tanévben minden iskolában meg lesz szerevezve. Legzélszerűbb egyes példányokért az összegnek (35, és 5 kros) postabélyegeken való beküldése, mely esetben a könyvet bérmentve küldi Betegh Pál könyv- és hírlapkiadó, a „Székely-Udvarhely“ szerkesztő-kiadója Székely-Udvarhelyről.

— **Jakab Elek emléke.** Irják nekünk, Szent-gericzéről, J. E. szülőfalujából, „nagy nevü tudósunk már csak néhai Jakab Elek életrajzát és arczképét birni mi is óhajtjuk. Ó mindnyájunk kedves emlékében él s községünknek mindenkori büszkesége lesz, ugy is mint író és tudós, ugy is, mint hazafi és 48-as hős honvéd és ugy is, mint tiszta jellemü igaz ember és hitéhez ragaszkodó unitárius keresztény.

— **Ráth Mór könyvkiadót** az iskolai év kezdete alkalmából újból is a legmelegebben ajánljuk olvasóink figyelmébe főleg azért, mivel meg vagyunk győződve, hogy a magyar klasikus írók népszerűsítésére oly áldozatot hozott, melynek párja csak külföldön található. Hogy ezt igazoljuk, elég megemlítettünk Arany Toldiját, melyet 3 képpel díszítve 8 krért ad. Szent-László füve, Első lopás, A Jóka ördöge csupán 4—4 kr. Miután mindenik könyvárusnál kaphatók, nem volna szabad, hogy legyen magyar ifjú a kinek ne legyen meg.

Az egyikből ide írjuk ezt a pár sort izlelőül, buzdítóul:

De ha nehéz munka testit legörnyesztí
Fölemeli lelkét egy magasztos ének,
Melylyel bizodalját táplálja, élesztí
Könyörög s hálát ad a jó istenek;
A munkája halad, jobban mintsem várta,
Bizvást néz előre, örömmel néz hátra.

— **Kegyves adományok.** Boldizsár Menyhért a szentmihályi egyházközségnek a harangalap javára 100 frtot hagyott, özvegye Csendőz Rebeka kifizette. — Dr. Lehman Robertné Kolozsvárról a szentmihályi egyháznak egy 25 frt értékű kenyértakarót ajándékozott.

— **A pihenés vége** közelg, már itt is van A muzsák hajléka üres volt és néma. Csupán az a 3—4 „nyári diák“ mozgott az avult falak között. Egy régi „nyári ember“ is volt ott, az öreg szépitő mester, kinek hűségét ezekhez a girbe-görbe falakhoz az a kalap symbolizálja, a mely fejének örök hűséget esküdött. Az öregnek végtelen sok panasza van a diáknépség ellen, mert igen számos örökséget hagynak rá. Ha beszédesebb volna az öreg, sok diák-csinyt mesélhetne el a falak hieroglifjeiből. No még a falak belső titkai is tanulságosak lehetnek! Hány családi idült zavar meg, hány kicsiny fajzatot választ el övétől kegyetlen kézzel. Mintaszerű az a pontosság, a melylyel ő mozog föl és alá s a kitűzött időre mindig készen van. A fehér, tisztult falak már készen várják a zajongó ifjuságot. A boltok sarkán a hirdető táblák, ablakaikban az iskolai könyvek nekik szólnak. Jőjjetek. Hozzon Isten! Muzsák barátjai, jövő reményei megizmosodva és nyílt készséggel a munkára!

— **Olvasóink figyelmébe** ajánljuk, hogy Kolozsvárt Utó Arpád és Futó István ifju szabó mesterek arra az üdvös elhatározásra jöttek, hogy üzletükben (b. magyar-utca 24. szám) honi gyártmányu szövetekből raktárt rendeznek be. Szerkesztőségünk örömmel győződött meg erről a hasznos vállalatról s miután hazafias kötelességünknek ismerjük a hazai termékeknek a külföldi elébe helyezését, olvasóinknak ajánljuk, hogy tekintsek meg a raktárt Arról értesülünk, hogy vidéki megrendeléseket is, ha pontos méretet kapnak, készséggel fogadnak el és hiba nélkül teljesítenek. Ezt a szülőök is vegyék figyelembe. A raktáron a mellett bármily igénynek megfelelő külföldi szövet is kapható.

— **A jó gyermek könyve** a népiskola 1 és 2-ik osztályai számára elfogadott vallási tankönyv ára 20 kr. Megrendelhető szerkesztőségünknel.

EGYLETI ÉLET ÉS MUNKÁSSÁG.

A maroskőri Dávid Ferencz fiók-egylet 1898. augusztus 8-án Kaálban tartotta meg évi rendes gyűlését nagy számú érdeklődő közönség és az egyleti tagok csaknem teljes száma jelenlétében. Az ülésen tekintetes Schuller József kir. törvényszéki bíró úr elnökölt, a ki mint ilyen, először volt jelen az ülésen s ez alkalommal megtartott elnöki megnyitójában, míg egyfelől rendíthetlen bizodalmit fejezte ki az egylet jövője iránt s e szent cél szolgálatára szerényen ajánlta fel összes tehetségeit, másfelől kérte a tagok kipróbált ügybuzgalmát, mely lelkes szózatra válaszul a tagok kitörő éljenzéssel tüntettek szeretett elnökük mellett.

Jelen voltak a többek között kőri felügyelő gondnokok: mlts. Filep Albert és tekt. Csongvai Lajos urak; továbbá tekt. dr. Gál Kelemen tanár és méltsgs. Kaáli Nagy Gábor urak és még számosan.

Az ülés csaknem kizárólagos tárgya volt néhai nagynevű tudós elnökünk: dr. Brassai Sámuel emlékezete.

Egyházköri jegyző, Ürmösi Kálmán afia tartott emlékbeszédet. Majd ezután Szentmártoni Bálint buzaházi tanító szavalt a el ez alkalomra irt „Brassai emlékezete“ czimű költeményét. Hogy mennyire sikerült felolva-

sónak a nagy nevű tudós méltatása, mutatja az, hogy a kör annak hatása alatt határozatilag kimondotta, hogy az emlékbeszédet az egylet saját költségén kinyomatja Szentmártoni Bálintnak „Brassai emlékezete“ című költeménye az emlékbeszéddel együtt szintén ez egylet költségén fog kiadni.

Felolvasott még Tóth Károly: „Az erkölcsileg megromlott gyermekekkel való bánásmód a népiskolában“ című tételről, mely felolvasás emlékkönyvbe iktatásra lett méltatva. Több keblbi ügy elintézése után az ülés elnök és alelnök mellett lelkesen tüntetve, éljenezve, a késő esti órákban véget ért, a mikor is a kaáli unitárius eklézsia és ifju lelkésze tiszt. Kelemen Árpád úr, mint házi gazda magyaros vendégszeretettel ellátták az egyleti tagokat.

E kicsiny fiók-egylet, ha csodákat nem is mivelhet, de szerény körében fennen lobogtatja az egylet zászlójára irt szent eszméket s annak diadalra juttatása érdekében minden lehető elkövet. — A f. egyleti tagok száma: hatvan. Az egylet múlt évi bevétele. . . 55 frt 56 kr.

„ „ kiadása . . . 55 frt 77 kr.

tulkiadás . . . — frt 21 kr.

Takarékban 59 frt 39 kr.; várandóság 76 frt.

A régi tisztviselők egyhangulag újra választattak, változás csupán az, hogy Szabó Lajos jegyző és titkár helyébe Szentmártoni Bálint búza-házi tanító afia választatott meg.

Szabó Lajos.

A nyári tanítás befejezése közeleg. Kérjük a t. lelkész urakat, sziveskedjenek értesíteni lapunkat az eredményről. A „Fiatalság Barátja“-ból jó lenne megjutalmazni a szorgalmas gyermekeket. Egy pld. 4 kr.

Előfizetőink és a t. egyleti tagok vegyék szives tudomásul, hogy a lap szétküldőjét egészen új szalagokkal láttuk el. Ha valami tévedés vagy hiba fordul elő a kézbesítésben vagy címzésben, kérjük az értesítést egy levelező-lapon azonnal. A szalag számát tessék megemlíteni.

Nézetek a vallás eszméjéről, Dr. Brassai könyve, melyet a Dávid Ferencz Egylet adott ki, már közkézen forog A tudós férfiúnak, a nagy vallás-cölcésésznek élete utolsó tiz évében termett legjobb gondolatait tartalmazza: A jövő vallása, Szózatok a jövő vallásáról. Vallás és hit Melyik az igazi tudomány? Vallás és phylosophia. A lélek létezése Jézus istenség. Egyetmás a hazugságról. Buddhismus. Két elnöki beszéd. A könyv megrendelhető szerkesztőségünknel 1 frtért.

A fiók-egyleti titkár urakat kéri a szerkesztő, hogy az évi jelentéseket küldjék be szeptember 15-ig, legkésőbb 20-ig, hogy az októberi számban közölhesse.

Az egyleti tagokat újból is kéri az egyleti pénztár, hogy tagdíjakat küldjék be a közgyűlés előtt mulhatatlanul,

Szerkesztői izenetek. Háromszéki lelkészkör Közlésre különben is későn érkezett levele Simó János lelkész ur főnnebbi nyilatkozatával tárgytalanná vált A háromszéki gyűlésről közölt tudósítás előre be volt jelentve és már nyomdában volt, midőn —ótól beérkezett. Köszönet a szivességért. **Jelenvolt.** Az udvarhelykőri gyűlésről már ki volt szedve a tudósításunk. Ezt nem használhattuk. Mi időhez vagyunk kötve.

A világ legnagyobb dolgai.

A természetnek és az emberi észnek is megvannak a maga csodái. Egy néhányat bemutatunk az „Every Other Sunday” után, főleg ifju olvasóink kedvéért.

A világon legnagyobb térkép Anglia ordnance áttekintő térképe, a melyben több van 108.000 lapnál, 2,500.000 frtba került husz éven keresztül minden évben. Méretei 10 láb = egy mérföldtől kezdve le. $\frac{1}{10}$ hüvelyk = 1 mérfölddel. A részletei oly aprólékosak, hogy a nagyobb méretű térképeken minden kerítés, fal, épület sőt még a fák is láthatók. Az épületeken minden kapu, minden lépcső sőt még a lámpa is kivehető. —

A legnagyobb lánczhid (függőhid) a Brooklyn hid Amerikában. Hossza 4.989 láb, sulya 6.470 tonna. Többe került 30,000 000 forintnál. A hid kocsijain évenként átszáll 45,000.000 ember

Legnagyobb csatorna a Suezi csatorna, mely 1876. nov. 18-án nyílt meg. Hossza 95 mérföld, mélysége 26 láb, került 200,000.000 forintba. Utja nyolcz percz hiján 20 órát tart. A csatorna megmélyítése 80,000.000 frtba került. Ezt hosszúságban felülmulja a Császári Csatorna Chinában, a mely 1000 mérföld hosszú.

A világ legnagyobb városa London. Négy megyére terjed ki és a népessége 4,250.000, vagyis mint Páris, Berlin. Szt.-Pétervár és Róma népessége együttvéve. Utai, utczái, sikátorai és átjárói bejárása tiz éven keresztül mindennap tiz mérföld utba kerülne. Ha utczáit egyhosszában kinyújtánák a világot körül érnék s azonkívül Londontól Sanfranciscoig nyúlnának.

A világ legnagyobb gaysere Yellowstone Parkban van. Öblének kereszt metszete 200 láb s mélysége 330 láb. Medenczéje tele van forró vízzel, melyből a gőz szüntelenül úgy emelkedik ki, mint valami felhő. Néha a víz 50—300 láb magasra szökik fel belőle.

A világ legnagyobb kratere a Sandwich szigeteken Kaleakalában van. A krater kerülete 20 mérföld, mélysége néhol 2000 láb.

A világ legnagyobb könyvtára a párisi, melyben a könyvszekrények hossza 40 mérföld és elfér benne 1,400.000 könyv. Van benne 175.000 kézirat.

Elnöki meghívó

a Dávid Ferencz Egylet tagjaihoz.

Elnöki minőségemben első meghívásomat intézem a Dávid Ferencz Egylet igen t. tagjaihoz. Kérem úgy a közelben, mint a távolban levőket intézzék úgy dolgaikat, hogy f. évi *október hó 29-én* egy kedves és mindnyájunkra lelkesítően ható találkozásunk legyen Kolozsvárt, hol ez évi közgyűlésünket fogjuk tartani. Már csak a személyes érintkezésnek is nagy előnyei vannak mindnyájunkra, de mennyivel nagyobb eredmény várható akkor, midőn egy szent célért lelkesedünk és eszméinket bizalommal közöljük egymással. Lelkesedni és lelkesíteni is kell hogy tudjon az, a ki társadalmunknak hasznos tagja akar lenni. Kérem tisztelt tagtársaimat közgyűlésünkre jöjjenek el minél számosabban.

A rendes tárgyak között leendő felolvasás, melyet eszmecsere fog követni. A felolvasásról részletes tudósítást lapunk jövő számában adunk. Nevezetes tárgy leendő irodalmi pályázatunk eredményének kihirdetése.

A fiókegyletek t. elnökségeit kérem, a fiók-egyletek évi működéséről szóló *jelentést*, a *tagok díját*, a tagok és a választmány *teljes névsorát szeptember 15-ig* az egyleti titkárhoz, a közgyűlés elébe szánt *indítványokat* stb. hozzám legkésőbb október 10-ig sziveskedjenek beküldeni.

Kelt 1898. augusztus 15

Hajós János,
elnök.

TARTALOM: Jakab Elek emléke. (Képpel.) Ferencz József. 169. l. -- Dr. Brassai Sámuel tanári pályája és irányelvei a középiskolában. Boros György. 173. l. -- Köri közgyűlések. 179. l. -- Angyal. (Költ.) Szentmártoni Kálmán. 185. l. -- Nők világa. 186. l. -- Brassai-Emlékek érdekében nyílt kérés. Boros György. 186. l. -- Egyházi és iskolai mozgalmak. 186. l. -- Egyleti élet és munkásság. 189. l. -- A világ legnagyobb dolgai. 191. l. -- Elnöki meghívó. Hajós János 192. l.

Nyomatott Gámán J. örököse könyvnyomdájában Kolozsvárt.